

A Szemere-kormány külpolitikája

A magyar országgyűlés 1849. április 14-én kimondta a Habsburg–Lotharingiai-uralkodóház trónfosztását és az ország függetlenségét. Ezzel teljesen új államjogi helyzet állt elő az egy évvel korábbihoz képest. Magyarország már nem a Habsburg Birodalmon belüli önállóságát kívánta megvédelmezni, hanem független államként akart részt venni az európai politikában. Az 1849. áprilisi tavaszi hadjárat magyar sikerei azt mutatták, hogy az ország a Habsburg Birodalom fegyveres erőivel szemben képes megvédeni függetlenségét.

A trónfosztás és a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadása után *Kossuth Lajos* kormányzóelnök új kormányt alakított, amelyben a miniszterelnöki pozíciót *Szemere Bertalan* töltötte be. A kormány külügyminisztere *Batthyány Kázmér* lett. A kormány tagjai közül Szemere és Batthyány Kázmér az 1830-as években beutazták Nyugat-Európát, a többiek nem rendelkeztek ilyen külföldi tapasztalatokkal. A kormány külpolitikáját tehát elsősorban ők ketten és Kossuth kormányzóelnök alakították. A kormány külpolitikai mozgásterét alapvetően két tényező határozta meg. Az egyik az volt, hogy Magyarország el akarta ismertetni függetlenségét a nyugat-európai hatalmakkal, s ezzel a fennálló európai status quo átalakítására törekedett. Külön problémát jelentett, hogy Anglia és Franciaország az európai stabilitás biztosítékának tekintették a Habsburg Birodalmat, s azt a szerepet szánták neki, hogy feltartóztassa Oroszország balkáni előnyomulását. Magyarországnak tehát azt kellett volna elérnie, hogy az angol és a francia kormány átértékelje eddigi politikáját.

A Szemere-kormány külpolitikáját meghatározó másik tényező a magyar függetlenségi harc természetében (jellegében) keresendő. Magyarország nem csupán a cs. kir. hadsereg ellen vívott harcot, hanem az országon belül is polgárháború folyt a szerb és román, illetve a magyar lakosság között. Ennek azonban külpolitikai kihatásai is voltak, hiszen a határokon túl ott volt a félfüggetlen Szerbia, illetve Moldva és Havasalföld is.

A Szemere-kormány elődje, a Batthyány-kormány 1848 tavaszán és nyarán még elvileg több külpolitikai lehetőség között választhatott. Elképzelhető volt, hogy létrejön az egységes Németország, s ebbe Ausztria német tartományai is beolvadnak. Ebben az esetben a Habsburg Birodalom központja Magyarországra kerül, amely így nagyhatalomként léphetett volna fel a Balkánon. A német egység létrejötte esetén elképzelhető volt a porosz és osztrák fennhatóság alatti lengyel területek egyesítése, s ezzel Lengyelország feltámasztása. Ekkor a megnőtt súlyú Magyarország, Lengyelországgal és Németországgal szövetségben átvehette volna a Habsburg Birodalom európai feladatát, a cári Oroszország feltartóztatását.

1848 őszére ezekből az esélyekből szinte semmi sem maradt. Az is kérdésessé vált, hogy Magyarország meg tudja-e őrizni a Habsburg Birodalmon belüli önállóságát. 1849 tavaszára Magyarország látszólag kedvezőbb helyzetbe jutott, hiszen a magyar katonai sikerek a Habsburg Birodalom létét tették kérdésessé. 1849 áprilisában-májusában biztató tárgyalások folytak az erdélyi románok vezetőivel a megbékélésről, a szerb felkelést pedig sikerült Titel környékére lokalizálni.

Szemere miniszterelnök az új kormány beiktatásakor forradalmi, respublikai és demokráciai irányúnak mondta kormányát, s megállapította, hogy a függetlenség kimondása „...a dinasztia s az ország közti kérdést európai kérdéssé tette”. A rövid beszéd azért is érdekes volt, mert a magyar országgyűlés ugyan kimondta az ország függetlenségét, de államformát nem vál-

toztatott. Magyarország továbbra is megmaradt alkotmányos monarchiának, csak éppen a trónt nem töltötték be.

Az új kormány lényegében a Batthyány-kormány és az Országos Honvédelmi Bizottmány külügyi apparátusára támaszkodhatott. Párizsban gróf Teleki László, Londonban Pulszky Ferenc, Németországban Szalay László, Torinóban Splény Lajos képviselték Magyarországot, noha hivatalosan egyiküket sem fogadták el nagykövetként. Kossuth április elsején bukaresti konzullá nevezte ki Beöthy Ödönt. Kossuth a függetlenség kimondása után, de a kormány megalakulása előtt küldte Sztambulba Frederick Browne őrnagyot. Browne útján küldött levelet Fuad effendinek, Törökország havasalföldi és moldvai megbízottjának, és Resid pasának, a Porta külügyminiszterének. Szintén Kossuth közölte hivatalosan a függetlenség kimondását Louis Napoléon Bonaparte francia köztársasági elnökkel és Zachary Taylorral, az Amerikai Egyesült Államok elnökével. Ő ajánlott szövetségi viszonyt Magyarországnak és Velence között Daniele Maninnak, a Velencei Köztársaság elnökének. A Kossuth által kezdeményezett kiküldetések mindegyike a független Magyarország elismertetését célozta.

A Szemere-kormány lényegében egyetértett a Kossuth által kezdeményezett külpolitikai akciókkal, s a kormány és az államfő a továbbiakban is egymással egyeztetve alakították az ország külpolitikáját. A kormány május 2-án alakult meg, de a külügyminisztérium csak 7-én kezdte meg működését. Az új kormány első külpoliti-

kai akcióját május 10-re datálhatjuk, amikor Szirmay Pál képviselőt küldték ki Galicián át Berlinbe, hogy vegye fel a kapcsolatot az ottani orosz képvisellel.

Ez a kiküldetés már megelőlegezte a kormány következő fő külpolitikai célját. Május 10-én megérkezett az első jelentés arról, hogy Krakó környékére 80 000 főnyi orosz sereget várnak. Az ezt követő napokban egyre újabb és újabb hírek érkeztek a fenyegető orosz beavatkozásról. A magyar kormány számolt ezzel a veszéllyel, hiszen 1849 januárjában-márciusában

Erdélyben már harcoltak orosz erők. Ez azonban nem hivatalos segítségadás volt. 1849 május közepén azonban nyilvánvalóvá vált, hogy Miklós orosz cár hivatalosan küld fegyveres segítséget Ferenc József császár megsegítésére és a magyar függetlenségi harc elfojtására. Ettől kezdve a kormány fő célja az volt, hogy diplomáciai eszközökkel akadályozza meg az orosz intervenciót. Az eszközök pedig – akárcsak a függetlenség elismertetésénél – a nyugati nagyhatalmak, illetve az európai

közvélemény mozgósítása lett volna. A kormány nem tudott a Baltalimánban kötött orosz-török szerződésről, amely lényegében előkészítette az intervenciót.

Batthyány Kázmér külügyminiszter május 14-én nevezte ki Pulszky Ferencet Magyarország angliai megbízottjának. A megbízólevélben figyelmeztette, tegyen meg mindent az orosz beavatkozás megakadályozására. Batthyány szerint Anglia saját külpolitikai elvével, ti. hogy egyetlen államnak sincs joga a másik belügyeibe beavatkozni, kerülne ellentétbe, ha túrné az

*A Szemere-kormány
lényegében egyetértett
a Kossuth által
kezdeményezett külpolitikai
akciókkal, s a kormány és
az államfő a továbbiakban
is egymással egyeztetve
alakították az ország
külpolitikáját. A kormány
május 2-án alakult meg,
de a külügyminisztérium
csak 7-én kezdte meg
működését. Az új kormány
első külpolitikai akcióját
május 10-re datálhatjuk,
amikor Szirmay Pál képviselőt
küldték ki Galicián át
Berlinbe, hogy vegye fel
a kapcsolatot az ottani
orosz képvisellel.*

orosz intervenciót. Az intervenció azt is jelenti, hogy Ausztria képtelen a saját lábán megállni, s így Oroszország, „az angol keleti politika e természetes ellensége” nagy előnyhöz juthatna. Május 19-én mind Pulszky, mind Teleki részletes utasítást kaptak a tiltakozásban kifejtendő nézeteket illetően. A lényeg ismét az volt, hogy a magyarországi orosz intervenció után Oroszország elérhetné régi vágyát, s „egyedüli hangadó lenne az Északi-tengertől a Dardanelláig”. A nyugati közvélemény meggyőzését szolgálta „A magyar nemzet ünnepélyes óvása az orosz intervenció ellen” című irat. E napon Batthyány személyesen *Palmerston* angol külügyminiszterhez is fordult. A jegyzékben immár nemcsak az egymást keresztező angol–orosz külpolitikai érdekekre hivatkozott, hanem arra is, hogy Magyarország függetlenségének elismerése, és az orosz intervenció megakadályozása gazdasági előnyökhöz juttathatná Angliát az egész térségben. Azonban sem Angliát, sem Franciaországot nem sikerült a Magyarország oldalán történő fellépésre bírni. A francia és angol közvélemény a magyarok mellett nyilatkozott, de a politikusok szempontjai mások voltak.

Ezzel egy időben a külügyminiszter hivatalos jegyzékben kért felvilágosítást a Galíciában összpontosított orosz hadsereg parancsnokától az orosz csapatmozgások okairól. A levél kézbesítésével *Józef Wysocki* tábornokot, a magyarországi lengyel légió parancsnokát bízta meg. *Wysocki* azonban nem kézbesítette az iratot, hanem továbbküldte azt az északi magyar hadsereg parancsnokának, *Henryk Dembińskinek*. *Dembiński* arra hivatkozott, hogy nem lenne szerencsés, ha ezt az iratot éppen egy lengyel kézbesítené, s ezért nem továbbította azt a címzetthez. Nem mintha a kézbesítés bármit is javíthatott volna a helyzeten, s visszatarthatta volna az orosz hadsereget a beavatkozástól.

Május 21-én a magyar hadsereg visszafoglalta az ország fővárosát, Budát. A hírt Batthyány ismét körlevélben tudatta a külföldi magyar ügynökökkel. A magyar kormány ugyanis abban reménykedett, hogy a

főváros visszavétele után a nyugati nagyhatalmak is el fogják ismerni az ország függetlenségét. Ez magyarázza, hogy újabb kiküldetésekre kerül sor. Svájcba *Draskovich Tivadart*, Sztabulba *Andrássy Gyulát* küldte a kormány. Emellett némileg csökkentek az orosz intervencióval kapcsolatos aggodalmak is, mert az orosz csapatok előőrsei június 8-ig, a főerők 15-ig nem lépték át a magyar határt.

Úgy tűnt tehát, a magyar kormánynak lehetősége nyílik arra, hogy rendezze a nemzetiségi kérdést, a magyar és nem magyar népek közötti fegyveres konfliktust. A külügyminiszter június 10-én körlevelet intézett az összes magyar diplomáciai ügynökhöz és a határszéli katonai parancsnokokhoz. A körlevél kiadását azzal indokolta, hogy az ügynökök és katonai parancsnokok a nemzetiségi konfliktus rendezése érdekében sokszor túlzó ígéreteket tesznek szerb és román tárgyalópartnereiknek, s ez zavart okoz. A megbékülés alapjának a következő elvek tiszteletben tartását tekintette: a magyar állam egysége és területi integritása, a magyar elem szupremáciája, azaz a magyar hivatalos nyelv elismerése az országgyűlési tárgyalásokban, a közigazgatásban, a törvényszékeken, a főiskolákban, az anyakönyvek vezetésében. A magyar kormány minden egyéb, ezen elvekkel nem ütköző kívánságot kész elfogadni. A körlevél tehát meglehetősen intenzív álláspontot képviselt, ugyanakkor két tétel kifejtése érdekes. Az egyik: elfogadta a szomszédos államokat (különösen Szerbiát) az azonos nyelvet beszélő magyarországi nemzetiség képviselőjének. A másik: lehetségesnek tartotta konföderáció létrehozását Magyarország és szomszédai között, de úgy, hogy a szövetségre lépő államok megtartják belső önállóságukat. Ami egyrészt azt mutatta, hogy a magyar külpolitika továbbra sem mondott le arról, hogy a térségben egy Magyarország-központú államszövetséget hozzon létre; másrészt viszont előre mutatott a Duna-konföderációs terv irányába. A magyar fél hozzáállása, no meg az orosz beavatkozás megtörténte után azonban a magyarországi nemzetiségek és a szomszédos államok

még tárgyalási minimumnak sem nagyon tekintették ezt az ajánlatot.

Az orosz intervenció megkezdődése után a magyar külpolitika ismét a nyugati nagyhatalmak aktivizálására törekedett. Batthyány arra biztatta Pulszkyt, hogy az állítólagos francia-osztrák megegyezésre hivatkozva próbálja meg elérni Anglia beavatkozását. A június 25-i körlevél az orosz terjeszkedés, az új népvándorlás veszélyét ecsetelte. Hozzáteendő, hogy a kormányzat igazából nem volt tisztában az intervenció méreteivel. A beérkezett hírszerzői jelentések 70–90 000 főnyi hadsereg beavatkozásáról szóltak, míg a tényleges létszám 200 000 főt tett ki, s további 80 000 fő állt készenlétben a határokon.

Törökország esetében arra lehetett hivatkozni, hogy Oroszország a Porta fennhatósága alá tartozó román területekről indított fegyveres akciót Magyarország ellen. Amikor az orosz csapatok által a Vöröstoronyi-szoroson kiszorított magyar helyőrséget a törökök lefegyverezték, a magyar kormány kérte a Portát, hogy ugyanígy járjon el a török fennhatóság alatti területeken állomásozó osztrák csapatokkal. A magyar kormány célja az volt, hogy Törökország, s általa Anglia és Franciaország, a keleti kérdéssel összefüggésben, Magyarország oldalán avatkozzanak be a háborúba. A kísérletek azonban semmilyen sikerrel nem jártak. Anglia és Franciaország mindent megtett annak érdekében, hogy a Portát visszatartsa egy háborútól. Palmerston ugyanis úgy látta, hogy paradox módon, Oroszország meg fogja menteni Ausztriát, s így Ausztria továbbra is eleget tehet európai küldetésének. A balkáni orosz előnyomulás feltartóztatásának. Némi reményt csak az nyújtott, hogy Palmerston is felismerte: ha Ausztria fegyverrel veri le Magyarországot, ezzel saját nagyhatalmi állását is gyöngíti.

Az orosz intervenció bekövetkezése a magyar külpolitika mindkét területén változást hozott. Az osztrák–orosz hadsereg túlereje minden erő mozgósítását megkövetelte, tehát a kormány elfogadta a havasalföldi levirt forradalom román politikusaik ajánlatát, akik a magyarok és románok

közötti megbékélés megteremtésén fáradoztak. A július 14-én aláírt *Projet de pacification* túllépett a korábbi magyar állásponton, s immáron a megyei önkormányzatokban és a nemzetőrség vezényletében is beleegyezett a román nyelv használatába. Két hét múlva pedig a magyar képviselőház is elfogadta ezeket az elveket az összes nemzetiségre vonatkozóan, s Kossuth és Szemere aláírásukkal törvényerőre emelték azokat.

Az orosz intervenció bekövetkezése után az orosz hadsereg vezetői érintkezésbe léptek *Görgey Artúr* tábornokkal, az egyik magyar hadsereg parancsnokával. Az oroszok célja a tárgyalásokkal az volt, hogy mielőbb fegyverletételre bírják a legeredményesebb magyar hadsereget. Görgey azonban felvette a tárgyalások fonalát, mert abban reménykedett, hogy sikerül éket verni az osztrák és az orosz szövetségesek közé. A tárgyalásokról a magyar kormányt is értesítette, amely július 30-án a tárgyalások folytatására utasította Görgeyt. Miután az orosz intervenció megakadályozására tett diplomáciai erőfeszítések sikertelenek maradtak, a magyar kormány immár a magyar–orosz szövetségi viszony létrehozását sem tartotta elképzelhetőnek.

Végül a magyar kormány hajlandó lett volna a cári család valamelyik tagját vagy rokonát elfogadni Magyarország uralkodójának. Feltételként azt szabta, hogy az illető fogadja el az 1848. áprilisi törvényt, s hogy Magyarország az orosz birodalmon belül olyan státuszt kapjon, mint amilyen a kongresszusi Lengyelország rendelkezett 1815–1830 között. Alternatív javaslatként kész volt visszavonni a Függetlenségi Nyilatkozatot, s az 1848. áprilisi államjogi helyzet elismerése fejében elfogadni Ferenc József uralkodását is. Ez azt jelentette, hogy a magyar kormány fontosabbnak tartotta a polgári fejlődés eredményeinek biztosítását, mint az ország függetlenségét. Az egyesült orosz–osztrák hada túlereje és a teljes katonai vereség azonban ennek megvalósítását is lehetetlenné tették.

Hermann Róbert